

El tovalló

(ALDC, II, 375. El tovalló)

Quatre noms bàsics coneix el català per a la ‘peça de tela que, en els àpats, serveix per a netejar-se els llavis’: dos de genuïns, *tovalló* (Principat, eiv. i men.) i *torcaboques* (mall.), esdevinguts normatius; i dos procedents de manlleus, *servilleta* (val. i la Franja) i *servieta* (ross.). *Tovalló* (var. ioditzada, *tovaió*), documentat des del s. XVI, és un der. dim. de *tovalla* (< *toalla* < germ. THWAHLJO; var. *estovalla* 14), mot encara viu a diverses poblacions; igualment *tovallola* 96, 185, dim. format amb el suf. *-ola*. *Torcaboques*, amb una formació de verb + substantiu semblant a la de *torcamans* i *torca-rasors*, presenta un primer component, *torcar* ‘netejar fregant’, que era mot pancatalà (“torcar la suor, les llàgrimes, el cul”) (veg. mapa 235), com degué ser-ho *torcaboques*, *-ca* (veg. doc. del s. XV i XVI a DCVB i *Aguiló*), però avui és exclusiu del mall.; la seva recessió va lligada a la de *torcar*, potser perquè sovint el mot

apareixia dins el sintagma *torcar-se el cul*; quant a l’alg. *taltaboca* 85, deu ser un préstec del sard *trattabbükku*, que probablement no procediria del cat. *torcaboca* encruuat amb *trattai* (DES), car el verb alg. és [tulk¹a], sinó d’un dial. nord-italià, com el genovès *terzebúca*, que ha passat al logudorès *tertsebükke*; l’alg. també usa *tovallol* 85, pres de l’it. *tovagliolo*. *Servilleta* és un “castellanisme inadmissible” (DECat) (← fr. *serviette* × cast. *servilla* ‘sabatilla’ i *salvilla* ‘safata’); *servieta* és un gal·licisme directe: recordem que el fr. *serviette* (des del s. XIV) va substituir *touaille* (cf. cat. *tovalla*, angl. *towel*).

Altres mots més puntuals no són específics: *drap* 11, 29, 90, 190, *pedaç* 82, *cànyom* 78 (per la matèria: ‘cànem’), *capçal* 119 ‘eixugamans’ (doc. a. 1790 a Montblanc).

L’estratigrafia cronològica seria: 1) *torcaboques*, 2) *tovalló* i 3) *servilleta*, *servieta*.

